

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΑΜΕΙΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ**

***ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ
14, 2000***

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

Λάδη Διδυμοτείχου. Τύμβος αυτοκρατορικών χρόνων σε θέση νεολιθικού οικισμού 1

ΝΕΣΤΩΡ ΤΣΙΡΛΙΓΚΑΝΗΣ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ

Ένα νέο εργαστήριο αρχαιομετρίας στη Θράκη. Έρευνες στον αρχαιολογικό χώρο Αβδήρων 9

ΣΤΡΑΤΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ – ΔΗΜΗΤΡΑ ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ

Οι πρώιμες φάσεις κατοίκησης του νεολιθικού οικισμού των Λιμεναριών 25

ARTHUR MULLER

Κοροπλαστική της Θάσου: τελευταίες έρευνες. Προτάσεις για ένα corpus μητρών κεραμικών προϊόντων της Μακεδονίας και Θράκης 33

ΖΩΗ ΤΣΙΡΤΣΩΝΗ

Η κεραμική της νεότερης νεολιθικής περιόδου από τον γαλλικό τομέα των πρόσφατων ανασκαφών (1986-1996) στο Ντικιλί Τας (Φίλιπποι Ν. Καβάλας) 45

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΛΑΜΑ

Νεότερα στοιχεία από το ανατολικό νεκροταφείο της Αμφίπολης στα πλαίσια του έργου «Διαπλάτυνση του δρόμου Αμφίπολης - Μεσολακκιάς» 55

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΜΑΛΑΜΑ – ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΝΤΑΡΑΚΗΣ

Νεότερα στοιχεία από τις έρευνες στην περιοχή των Ν. Κερδυλλίων κατά τις εργασίες κατασκευής της Εγνατίας οδού 71

ΧΑΪΔΩ ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ – ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΒΑΛΛΑ

Προμαχώνας-Τορολνίτσα 2000 87

ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΒΑΛΛΑ

Σωστική έρευνα σε νεκροταφείο ύστερης εποχής του χαλκού στη Φαιά Πέτρα Σιδηροκάστρου 99

ΖΗΣΗΣ ΜΠΟΝΙΑΣ – JACQUES Y. PERREAULT

Άργιλος, ανασκαφή 1998-1999 109

ARJA KARIVIERI	
<i>Ανασκαφή στην Αρέθουσα το 2000</i>	117
ΚΩΣΤΑΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ	
<i>Θαλαμωτός τάφος Καλαμωτού</i>	125
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΑΔΑΚΤΥΛΟΥ – ΖΩΗ ΜΠΙΛΛΗ	
<i>Ανασκαφική έρευνα του οικισμού της ΠΕΧ στον χώρο της «ΒΑΛΚΑΝ ΕΞΠΟΡΤ»</i>	137
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΚΕΡΑΜΑΡΗΣ – ΕΛΕΝΗ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ	
<i>Υστερορρωμαϊκό νεκροταφείο στη βιομηχανική περιοχή της Σίνδου</i>	145
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΖΑΝΑΒΑΡΗ – ΚΩΣΤΑΣ ΦΙΛΗΣ	
<i>Αγροτικές εγκαταστάσεις στη χώρα της αρχαίας Λητής</i>	153
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΡΕΦ – ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΑ ΧΑΒΕΛΑ	
<i>Σουρωτή 2000</i>	169
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ – ΣΤΡΑΤΟΣ ΝΑΝΟΓΛΟΥ – ΑΓΛΑΪΑ ΝΙΤΣΟΥ	
<i>Ανασκαφή νεολιθικού οικισμού Θέρμης</i>	179
ΜΑΡΙΑ ΠΑΠΠΑ – ΦΩΤΕΙΝΗ ΑΔΑΚΤΥΛΟΥ	
<i>Σωστική ανασκαφή στον Ευαγγελισμό της επαρχίας Λαγκαδά</i>	187
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ – ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΓΙΜΑΤΖΙΔΗΣ	
<i>Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου κατά το 2000</i>	193
ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΙΒΕΡΙΟΣ – ΕΛΕΝΗ ΜΑΝΑΚΙΔΟΥ – ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤΣΙΑΦΑΚΗ	
<i>Ανασκαφικές έρευνες στο Καραμπουρνάκι κατά το 2000: ο αρχαίος οικισμός</i>	205
ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΡΕΦ	
<i>Τούμπα Θεσσαλονίκης 2000: ανασκαφές στο αρχαίο νεκροταφείο ...</i>	215
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΤΑΣΙΑ – ΖΩΗ ΛΟΛΑ – ΟΜΗΡΟΣ ΠΕΛΤΕΚΗΣ	
<i>Θεσσαλονίκη – Ο υστεροαρχαϊκός ναός</i>	227
ΕΥΤΕΡΠΗ ΜΑΡΚΗ	
<i>Ανασκαφών Θεσσαλονίκης ερανήσματα</i>	247
ΝΑΡΚΙΣΣΟΣ ΚΑΡΥΔΑΣ	
<i>Ανασκαφές βόρεια της παλαιοχριστιανικής οικίας με το τρικλίνιο στην οδό Σοφοκλέους 18-20</i>	259
ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΑΔΑΜ-ΒΕΛΕΝΗ	
<i>Απολλωνία η μυγδονική</i>	273

ΘΩΜΗ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ – ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ ΝΙΑΟΥΡΗΣ <i>Προστασία και διαμόρφωση του αρχαιολογικού χώρου της Ευρω- πού</i>	291
ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ ΜΠΙΛΟΥΚΑ – ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΡΑΙΚΟΣ <i>Αρχαιολογικές μαρτυρίες από τη Ν. Καλλικράτεια Χαλκιδικής</i>	299
ΛΗΔΑ ΤΟΣΚΑ – ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΑΤΖΑΚΗΣ <i>Παλαιοχριστιανικές αρχαιότητες στη Ν. Καλλικράτεια Χαλκιδικής</i>	311
ΝΤΙΝΑ ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ <i>Ποτίδαια 2000: κτηριακό συγκρότημα δημόσιου χαρακτήρα</i>	321
Σ. ΑΣΟΥΧΙΔΟΥ – Ε. ΓΚΙΟΥΡΑ – ΣΤ. ΚΩΤΣΟΣ – Δ. ΜΑΝΤΑΖΗ – Θ. ΝΤΟΓΚΑΣ – Δ. ΣΟΛΚΙΔΟΥ – ΣΤ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ <i>Οι ανασκαφικές έρευνες στο Κριαρίτσι Συκιάς Ν. Χαλκιδικής κατά τα έτη 1999-2000</i>	331
ΚΩΣΤΑΣ ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ <i>Αρχαιολογικές έρευνες στη θέση Μαυρόλακκας της Ολυμπιάδας κατά τα έτη 1999 και 2000</i>	347
ΕΛΕΝΗ ΤΡΑΚΟΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΑΛΑΚΙΔΟΥ <i>Γομάτι Χαλκιδικής: μια νέα αρχαιολογική θέση</i>	359
ΣΟΦΙΑ ΚΡΕΜΥΔΗ-ΣΙΣΙΛΙΑΝΟΥ <i>Ένας νομισματικός θησαυρός από το ιερό του Διός στο Δίον</i>	367
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ <i>Δίον 2000</i>	377
ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ – ΣΕΒΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ <i>Ομαδικός τάφος από το βόρειο νεκροταφείο της αρχαίας Πύδνας</i>	385
ΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ – ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΙΔΗΣ – ΜΑΤΘΑΙΟΣ ΜΠΕΣΙΟΣ <i>Προστασία - ανάδειξη μακεδονικών τάφων Κορινού</i>	395
ΜΑΡΙΑ ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ <i>Νέες ανασκαφικές έρευνες στην Πέλλα</i>	407
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΑΠΑΕΥΘΥΜΙΟΥ-ΠΑΠΑΝΘΙΜΟΥ – ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΙΛΑΛΗ-ΠΑΠΑ- ΣΤΕΡΙΟΥ – Δ. ΜΠΑΣΟΓΙΑΝΝΗ – ΕΥΑΝΘΙΑ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ – ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΤΣΑΓΚΑΡΑΚΗ – ΙΩΑΝΝΗΣ ΦΑΠΠΑΣ <i>Αρχοντικό 2000. Τυπολογική παρουσίαση και ερμηνευτικά προβλή- ματα των πηλόκτιστων κατασκευών</i>	421
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΣ <i>Η αρχαιο-πανίδα του προϊστορικού οικισμού Αρχοντικού Πέλλας</i>	435

ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Το ταφικό ιερό μυστών του Διονύσου στη Μενήδα Βοττιαίας: η ανασκαφή του έτους 2000</i>	455
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ – ΠΑΥΛΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Τα νεκροταφεία του Αρχοντικού Γιαννιτσών</i>	473
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ – ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ – ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΟΛΟΥΚΙΔΟΥ – ΑΝΝΑ ΠΡΟΚΟΠΙΔΟΥ	
<i>Ανασκαφικές έρευνες στην επαρχιακή οδό Αψάλου - Αριδαίας κατά το 2000</i>	491
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ	
<i>Κωνσταντία 1998-2000. Το νεκροταφείο των τύμβων και η ευρύτερη περιοχή</i>	505
ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ	
<i>Βεργίνα 2000: το αρχαίο θέατρο</i>	519
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΤΤΑΡΙΔΗ	
<i>Από τη νεκρόπολη των Αιγών στον νεολιθικό οικισμό των Πιερίων ..</i>	<u>527</u>
ΛΙΑΝΑ ΣΤΕΦΑΝΗ	
<i>Ανασκαφή στον άξονα της Εγνατίας: δύο προϊστορικές εγκαταστάσεις στην περιοχή της Λευκόπετρας Ημαθίας</i>	537
ΝΙΚΟΣ ΜΕΡΟΥΣΗΣ – ΛΙΑΝΑ ΣΤΕΦΑΝΗ	
<i>Ο νεολιθικός οικισμός στον Πολυπλάτανο Ημαθίας: η ανασκαφική έρευνα κατά το 2000</i>	555
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΥΚΟΥΒΟΥ	
<i>Ανασκαφική έρευνα στον άξονα της Εγνατίας οδού: Ασώματα Βέροιας</i>	563
ΣΤΕΛΛΑ ΔΡΟΥΓΟΥ – ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΚΑΛΛΙΝΗ	
<i>Ανασκαφή στο Καστρί Πολυνερίου Γρεβενών</i>	575
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΠΕΤΚΟΣ	
<i>Ανασκαφή νοτιοδυτικού τμήματος τειχών Διοκλητιανούπολεως στο Άργος Ορεστικό Καστοριάς</i>	581
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ	
<i>Αιανή 2000. Ανασκαφή νεκροταφείου ύστερης εποχής χαλκού</i>	591
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ	
<i>Νομός Κοζάνης 2000. Ανασκαφές εν οδοίς και παροδίως</i>	607

ΑΓΓ. ΚΟΤΤΑΡΙΑΔΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΑΙΓΩΝ ΣΤΟΝ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΤΩΝ ΠΙΕΡΙΩΝ

Αν η ανασκαφή και η ανεπανάληπτη εμπειρία της πρώτης επαφής με τα ίχνη των χαμένων ανθρώπων είναι το ακριβό προνόμιο του αρχαιολόγου και της ομάδας που τον περιστοιχίζει, η φροντίδα για τη συντήρηση και την προστασία των μνημείων είναι βέβαια η πρωταρχική του υποχρέωση, ενώ η ανάγνωση του μηνύματος ή —καλύτερα— η προσπάθεια για την ανάγνωση του μηνύματος είναι αυτό που θα νομιμοποιήσει τη διαταραχή. Όμως το χρέος μας δε σταματά εδώ. Για να δικαιωθεί και να αποκτήσει νόημα η κοπιώδης προσπάθεια ανάσχεσης του φυσικού νόμου της φθοράς πρέπει η διαμεσολάβηση ανάμεσα σ' αυτούς που έφυγαν και σε αυτούς που είναι τώρα να γίνει ο στόχος.

Τα υλικά κατάλοιπα —αντικείμενα της επιστημονικής έρευνας— πρέπει να γίνουν θραύσματα συλλογικής μνήμης και η γνώση του παρελθόντος, απελευθερωμένη από τα ιερογλυφικά της επιστημονικής συντεχνίας, να αποδοθεί προσιτή σ' αυτούς που ευλαβικοί ή απλά περίεργοι έρχονται στους τόπους των ερειπίων.

Με γνώμονα τέτοιες σκέψεις και στόχο την ανάπτυξη μιας επικοινωνιακής πολιτικής η ΙΖ' ΕΠΚΑ, παρά τα πολύ περιορισμένα οικονομικά μέσα που είχε στη διάθεσή της φέτος, θεώρησε πρωταρχική ανάγκη την οργάνωση του εποπτικού προγράμματος του Μουσείου των βασιλικών τάφων των Αιγών και προχώρησε στην παραγωγή μιας εικοσιτετράλεπτης βιντεοταινίας με τον τίτλο «Μνήμης Χάριν» για τη δημιουργία της οποίας συνεργαστήκαμε με τον σκηνοθέτη Α. Κιούκα, αναπληρωτή διευθυντή του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης.

Η γνώση των ταφικών εθίμων, που αποκομίσαμε από την πολύχρονη έρευνα της νεκρόπολης των Αιγών, ενσωματώνεται στο σενάριο της ταινίας. Ο θάνατος και η κηδεία του βασιλιά, ο αφηρωισμός του εκλεκτού, ο φόβος του αδήριτου τέλους, η ελπίδα της άλλης ζωής, ο πόνος του χωρισμού, η δίψα της μνήμης είναι τα θέματα και ο σκηνοθέτης που αφέθηκε να τον συνεπάρει το πνεύμα του χώρου, χρησιμοποιώντας σαν πρωταγωνιστές τα σπαράγματα που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη, δημιουργεί εικόνες συναρπαστικές, μορφοποιώντας τον μύθο του θανάτου...

Η ταινία, που είναι αφιερωμένη στη μνήμη του Μ. Ανδρόνικου, προβάλλεται καθημερινά στο Μουσείο των βασιλικών τάφων των Αιγών και οι αντιδρά-

σεις του κοινού διδάσκουν ότι αξίζει τον κόπο να γίνουν και άλλες τέτοιες προσπάθειες.

Παράλληλα συνεχίστηκαν οι σωστικές ανασκαφές¹ σε διάφορα σημεία της νεκρόπολης και έφεραν στο φως σαράντα τάφους. Ο εντοπισμός λίθινων κυκλικών περιβόλων, σε έναν από τους οποίους βρέθηκε μια φτωχική ταφή του Ιου μεταχριστιανικού αιώνα, στη βορειοανατολική εσχατιά της αχανούς νεκρόπολης των Αιγών, τεκμηριώνει την τάση φυγόκεντρης εξάπλωσης του νεκροταφείου² αλλά και την αξιοπρόσεκτη εμμονή του παλιού εθίμου που, ξεκινώντας από τις αρχές της πρώτης προχριστιανικής χιλιετίας, γνωρίζει έμφαση στα υστεροελληνιστικά χρόνια³.

Στο αντίθετο άκρο, στα βορειοδυτικά της νεκρόπολης, ερευνήθηκε ένας τύμβος του 9ου προχριστιανικού αιώνα μισοκατεστραμμένος από την καλλιέργεια. Ήρθαν στο φως η ταφή ενός μικρού κοριτσιού και δύο γυναικών. Η λιγότερο πλούσια στολισμένη από τις δύο νεκρές ήταν θαμμένη μέσα σε ένα πιθάρι, φαινόμενο όχι σπάνιο για το νεκροταφείο των τύμβων της Βεργίνας⁴.

Η ανασκαφική δραστηριότητα, ωστόσο, επικεντρώθηκε στην περιοχή της νεκρόπολης των κλασικών χρόνων στα νοτιοανατολικά της συστάδας των βασιλικών τάφων της Μεγάλης Τούμπας. Βρέθηκαν τάφοι λακκοειδείς και πλινθόκτιστοι οι περισσότεροι από τους οποίους χρονολογούνται στο τέλος του 5ου και στο πρώτο μισό του 4ου, μερικοί στο δεύτερο μισό του 4ου και λίγοι, διάσπαρτοι ανάμεσα στους προηγούμενους, στον 2ο αι. π.Χ.

Με ελάχιστες εξαιρέσεις οι ταφές της κλασικής εποχής ήταν συλημένες. Τα λιγοστά κτερίσματα, που ξέφυγαν την προσοχή των τυμβωρύχων και βρέθηκαν στη θέση τους ή διασκορπισμένα —κοσμήματα, μυροδοχεία, εξάλειπτρα, ειδώλια, σκύφοι και σκυφίδια, κρατήρες και κάνθαροι, στλεγγίδες, ίχνη από επίχρυσα χάλκινα νεκρικά στεφάνια, χαρώνεια νομίσματα— δεν αλλάζουν την εικόνα που έχουμε για τα ταφικά έθιμα των Αιγών.

Σε μερικές περιπτώσεις εντοπίστηκαν κατάλοιπα νεκρικών τελετών. Μικροί εναγισμοί, που θυμίζουν τα ίχνη που αφήνουν στους δικούς μας τάφους τα κεριά και τα λιβάνια των τελετών για τα τρίμερα και τα εννιάμερα, και σπασμένα αγγεία βρέθηκαν επάνω από τους λάκκους των τάφων, ενώ πάνω από έναν αρκετά μεγάλο λακκοειδή τάφο του 5ου αι. π.Χ. βρήκαμε αναποδογυρισμένη την πώρινη βάση του επιτύμβιου σήματος. Το σήμα ήταν στημένο προς τα βόρεια, δηλαδή προς το μέρος όπου ήταν τα πόδια του νεκρού και δίπλα του υπήρχαν ίχνη εναγιστικής πυράς.

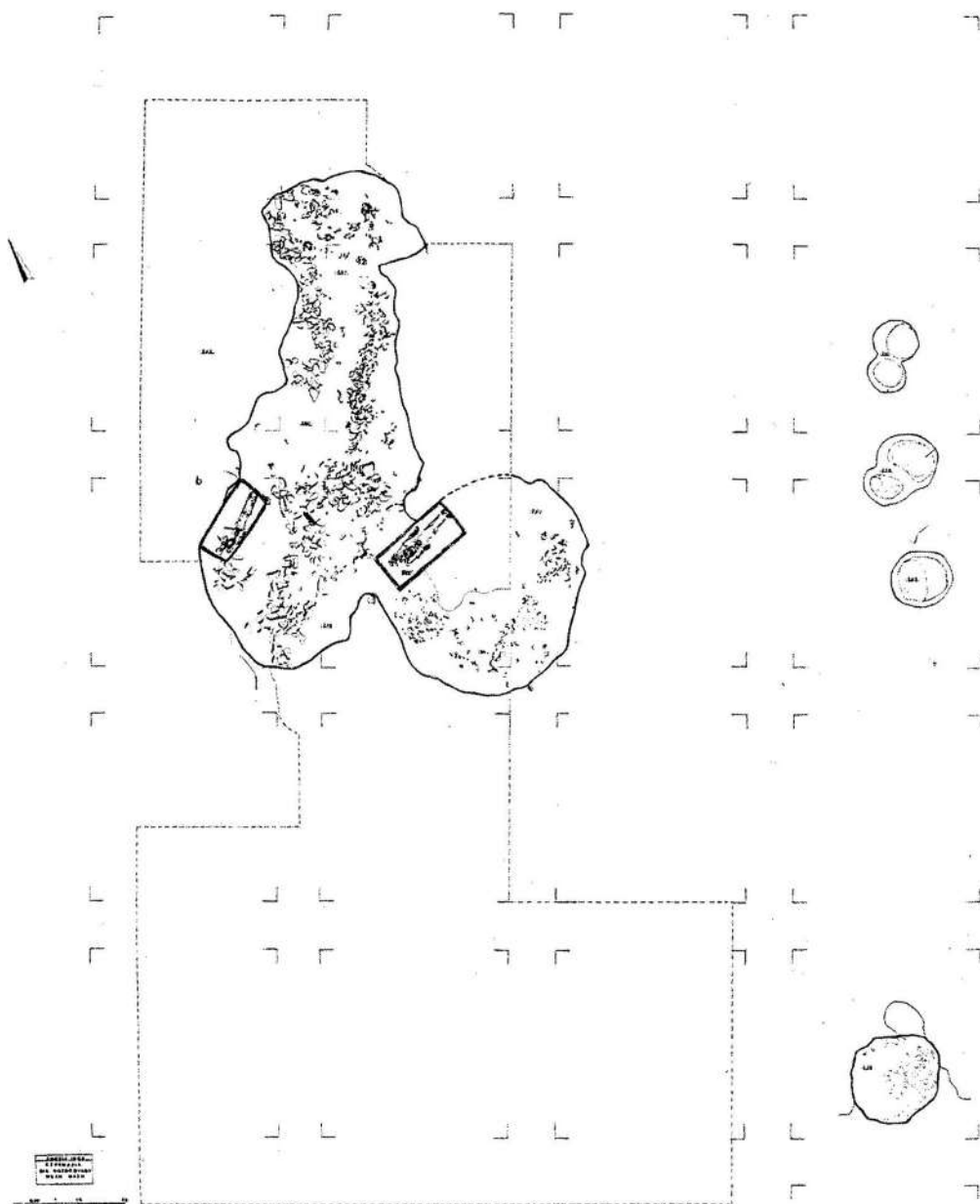
Αξιοσημείωτη είναι μια ταφική πυρά, που άναψε λίγο πριν τα μέσα του 4ου αι. π.Χ. στον ρηχό λάκκο-τάφο, γιατί είναι η παλιότερη ταφική πυρά αυτού του είδους που βρέθηκε ως τώρα στις Αιγές και γιατί ο νεκρός που «δαπανήθηκε»

1. Όλες οι σωστικές ανασκαφές έγιναν με τη συμμετοχή της αρχαιολόγου κ. Εύας Κοντογουλίδου.

2. Βλέπε και Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 10Α, 1996, 79 κ.ε.

3. Βλέπε Α. Κοτταρίδη, ΑΕΜΘ 12, 1998, 405 κ.ε.

4. Πρβλ. Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα Ι (1969).

Σχ. 1. Σφηκιά: Κεραμαριά, οικισμός της Μ. Νεολιθικής κάτοψη των οργυμάτων.

σ' αυτήν δεν ήταν, όπως συνήθως, ένας πολεμιστής, αλλά μια παιδούλα, τα καμένα οστά της οποίας συγκεντρώθηκαν σε μια χύτρα.

Ιδιαίτερα συγκινητικό και απροσδόκητο ήταν ένα άλλο εύρημα. Επάνω σε έναν μακεδονικό αμφορέα, κτέρισμα μιας ταφής των ύστατων ελληνιστικών χρόνων, βρέθηκε με επιμέλεια χαραγμένο πριν από το ψήσιμο του αγγείου το όνομα του ιδιοκτήτη του: «Γαλέστου». Ο Γαλέστης, κάτοικος των Αιγών την εποχή της παρακμής κατείχε κάποια τέχνη και ήταν, φαίνεται, περήφανος γι' αυτή, αφού πήρε μαζί του στο ταξίδι χωρίς γυρισμό τα εργαλεία της δουλειάς

του: τρεις κομψές μετάλλινες σπάτουλες με τις οποίες μπορούσε να τρίβει και να ανακατεύει στη σωστή ποσότητα ακριβές σκόνες... Ήταν φαρμακοτρίφτης ή μήπως ζωγράφος; Τα υπόλοιπα πράγματα που βρέθηκαν στον τάφο —στλεγίδα, σκυφίδιο, μυροδοχείο— δε βοηθούν να λύσουμε το πρόβλημα.

Στα χρόνια της ακμής των Αιγών μας φέρνει το πλούσιο υλικό των τάφων του βου και του 5ου αι. π.Χ. από τη συστάδα του Δημαρχείου, που ανασκάφηκαν το 1995-96 και το 1999 άρχισε η συστηματική συντήρηση και η μελέτη του. Στη θέση όπου άναψε η ταφική πυρά, δίπλα από τον ρημαγμένο τάφο ενός ευγενούς πολεμιστή, που πέθανε στα μέσα του βου αι. π.Χ., βρέθηκαν μερικές από τις πλούσιες προσφορές που ακολούθησαν τον νεκρό στις φλόγες: τουλάχιστον τέσσερις μεγάλοι πιθαμφορείς, ένας οξυπύθμενος αμφορέας, μια υδρία, μια όλπη, δύο πρόχοι, ένας αρυτήρας. Υπάρχουν ακόμη κομμάτια από κύλικες, κοτύλες και αρύβαλους, σπαράγματα από χάλκινες φιάλες και μια οινοχόη, κομμάτια από ελεφαντόδοντο και μια τεράστια διπλή σιδερένια περόνη, που συγκρατούσε τη μάλλινη χλαίνη του νεκρού. Παραδίπλα, έξω από τον τάφο ενός άλλου πολεμιστή, που πέθανε λίγα χρόνια αργότερα, βρέθηκαν μαζεμένα σε σωρό μερικά καμένα αντικείμενα από τις προσφορές στην ταφική πυρά του: τα όπλα του, χάλκινα σκεύη, χαλινάρι αλόγου κτλ.⁵

Ο πλούτος των προσφορών ανακαλεί την ομηρική περιγραφή και θυμίζει τις ταφικές πρακτικές της αριστοκρατίας του νότου. Η εισαγωγή του εθίμου της καύσης στη νεκρόπολη των Αιγών γίνεται στα αρχαϊκά χρόνια με τρόπο εντυπωσιακό και έχω την αίσθηση πως σχετίζεται με την ανάληψη της εξουσίας από το γένος των Τημενιδών. Την ιδιαίτερη θέση αυτών των νεκρών ευγενών φαίνεται ότι δηλώνουν και οι χάλκινες ομφαλωτές φιάλες, αντικείμενα με χρήση τελετουργική που, παρά τη σύληση, βρέθηκαν άφθονα εδώ, ενώ απουσιάζουν εντελώς από τους τάφους των απλών ανθρώπων.

Οι τάφοι της «συστάδας του Δημαρχείου» ξεχωρίζουν για το μέγεθος και τον πλούτο τους και όχι μόνο. Μετά τη βάρβαρη λεηλασία, ευλαβικά χέρια φρόντισαν να περισυλλέξουν τα σκουπίδια που οι ιερόσυλοι πέταξαν και να τα θάψουν προσεκτικά σε αποθέτες κοντά στους τάφους, όπως μας δίδαξε η συγκόλληση των ληκύθων από τον τάφο του πολεμιστή με το χρυσό έλασμα. Η ασυνήθιστη αυτή φροντίδα αποδεικνύει τη σημασία των νεκρών της συστάδας για τους κατοπινούς κατοίκους της πόλης. Δεν αποκλείεται και εδώ να πρόκειται για ίχνη της «τακτοποίησης» που ακολούθησε τη μεγάλη σύληση των Γαλατών μισθοφόρων, ανάλογα με αυτά που εντοπίστηκαν στην ανασκαφή της Μ. Τούμπας⁶.

Εκτός από τη νεκρόπολη των Αιγών σωστική ανασκαφή έγινε και σε ένα

5. Για τις ταφικές πυρές των Αιγών βλέπε Α. Κοτταρίδου, «Ταφικές πυρές στη βασιλική νεκρόπολη των Αιγών», Αρχαία Μακεδονία 6 (1996) και της ίδιας, «Το έθιμο της καύσης και οι Μακεδόνες» στα Πρακτικά του διεθνούς Συμποσίου «Καύσεις στην ύστερη εποχή του χαλκού και την πρώιμη εποχή του σιδήρου», 1999 (τυπώνεται).

6. Πρβλ. Πλουτ., και Μ. Ανδρόνικος, Βεργίνα. Οι βασιλικοί τάφοι (1984).

άλλο σημείο της μακεδονίδος γης, στην περιοχή του ορεινού χωριού Σφηκιά, που βρίσκεται στα Πιέρια και παρουσιάζει μεγάλο αρχαιολογικό ενδιαφέρον⁷. Το υλικό της ανασκαφής αυτής θα γίνει αργότερα αντικείμενο διεξοδικής μελέτης, ωστόσο αξίζει να παρουσιαστεί εδώ μια πρώτη εντύπωση.

Ένα χιλιόμετρο βορειότερα από το υστεροαρχαϊκό νεκροταφείο, που ερευνάται από το 1994 στη θέση Καλοκή Καρυά, σε ένα εύφορο οροπέδιο, σε υψόμετρο 650 μ., και παρουσιάζει μια ελαφριά κλίση προς τα νότια, στη θέση με το χαρακτηριστικό όνομα Κεραμαριά, είχε εντοπιστεί με την επιφανειακή έρευνα ένας προϊστορικός οικισμός. Η εκσκαφή για τη θεμελίωση ενός ξενώνα έδωσε την ευκαιρία να ερευνηθεί ένα μικρό κομμάτι αυτού του οικισμού έκτασης 600 τετρ. μέτρων.

Μετά την αφαίρεση της διαταραγμένης από την καλλιέργεια επιφανειακής επίχωσης, το πάχος της οποίας δεν ξεπερνά τα 30 εκ., εμφανίζεται ο μαλακός φυσικός βράχος με το υποκίτρινο χρώμα που αποτελεί το υπέδαφος της περιοχής. Σκαμμένο μέσα στον βράχο υπήρχε ένα όρυγμα με ακανόνιστο σχήμα, το μήκος του οποίου φτάνει τα 11 και το μεγαλύτερο πλάτος του ξεπερνά τα 8 μέτρα. Το βάθος του —στο βαθύτερο σημείο— ήταν 1,5 μ. στο μεγαλύτερο μέρος του όμως δεν ξεπερνούσε το 1-1,30 μ.

Με εξαίρεση τη διαταραχή που προξένησαν δύο νεότεροι —πιθανότατα χριστιανικοί— ακτέριστοι τάφοι το εύρημα αποτελεί ένα σαφώς διακριτό, κλειστό σύνολο. Η παράνομη δραστηριότητα του εκσκαφέα ένα Σάββατο του Ιουλίου μας στέρησε περίπου εξήντα πολύτιμα εκατοστά από την επίχωση του ορύγματος, που καθώς στένευε προς τα κάτω δίνει μια παραπλανητική εντύπωση του αρχικού του σχήματος, ωστόσο δεν είμαστε μακριά από την αλήθεια, αν πούμε ότι πρόκειται για ένα ελλειψοειδές ημυπόγειο κτίσμα με ένα ευρύχωρο κυκλικό πρόσκτισμα στα νοτιοανατολικά. Μετά την αφαίρεση μιας στρώσης με άφθονη κεραμική και πολλές μικρές πέτρες εμφανίστηκε ένα πλούσιο στρώμα καταστροφής που μοιάζει να είναι ενιαίο σε ολόκληρο το όρυγμα.

Στο βόρειο και βαθύτερο μέρος του ορύγματος, σε έναν χώρο με δάπεδο από διάσπαρτες μικρές πέτρες και πατημένο χώμα, βρέθηκε μια πήλινη χύτρα γεμάτη σαλιγκάρια μαζί με άλλα πέντε ή έξι πήλινα αγγεία, που έσπασαν από τις πέτρες και τα χώματα που τα σκέπασαν. Ένα άλλο αγγείο στεκόταν ακόμη στη θέση του στο κυκλικό «πρόσκτισμα», όπου υπήρχαν δύο εστίες, στις οποίες βρέθηκαν αρκετοί καμένοι σπόροι και οστά ζώων. Μια μικρότερη εστία υπήρχε στη δυτική πλευρά του κεντρικού ορύγματος σε ένα σημείο όπου βρέθηκαν συγκεντρωμένα αρκετά λίθινα εργαλεία. Άφθονη κεραμική, διάσπαρτη παντού, δίνει μια πρώτη χρονολόγηση του συνόλου στη μέση νεολιθική περίοδο.

Λίθινα εργαλεία, αξίνες από ντόπια πέτρα, λεπίδες από εισαγμένο οψιανό

7. Πρβλ. Α. Κοτταρίδη – Χ. Μπρεκουλάκη, ΑΕΜΘ 11, 1997, 109 κ.ε.

και θεσσαλικό πυριτόλιθο βρέθηκαν διάσπαρτες κυρίως στο βόρειο και ανατολικό τμήμα του οικήματος μαζί με αρκετά κομμάτια από πήλινα ειδώλια ζώων και πόδια από τράπεζες. Πεσσοί σφενδόνας, βόλοι, μερικές χάντρες, λιγоста εργαλεία από κόκαλο, δύο λίθινα ανθρωπόμορφα ειδώλια και ένα αιγιματικό πέτρινο αντικείμενο συμπληρώνουν την εικόνα ενός ορεινού νοικοκυριού της 5ης προχριστιανικής χιλιετίας.

Κάτω από το χωμάτινο δάπεδο του στρώματος καταστροφής υπήρχε ανθρωπογενής επίχωση, το πάχος της οποίας ανάλογα με το βάθος του ορύγματος κυμαινόταν από 10-50 περίπου εκ., η οποία σχετίζεται προφανώς με τη διάρκεια χρήσης του χώρου ως τη στιγμή της ξαφνικής καταστροφής και εγκατάλειψης του «σπιτιού», που, εξαιτίας της επέμβασης του εκσκαφέα, δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα, αν εγκαταλείφθηκε οριστικά ή ξανακατοικήθηκε, μολονότι οι περιφερειακές ενδείξεις οδηγούν μάλλον προς την πρώτη εκδοχή.

Στα ανατολικά του μεγάλου ορύγματος αποκαλύφθηκαν τρεις μικροί ρηχοί λάκκοι, ίσως «αποθέτες», σκαμμένοι στη σειρά, παράλληλα με αυτό, ενώ ένας τέταρτος, μεγαλύτερος και βαθύτερος που βρέθηκε στα νοτιοανατολικά σε αρκετή απόσταση από το σπίτι δεν αποκλείεται να σχετίζεται με κάποιες πιο ειδικές δραστηριότητες, αφού ήταν γεμάτος με σπασμένα λίθινα εργαλεία —τριπήρες και αξίνες— μάζες πηλού δόρωσης και διάσπαρτα ίχνη πυράς.

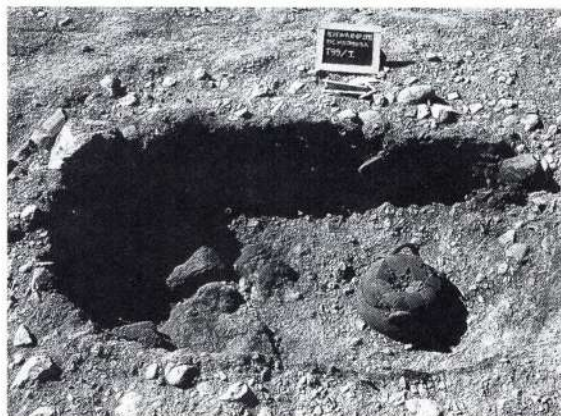
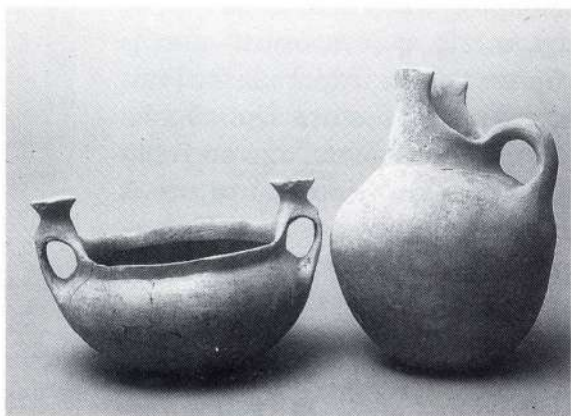
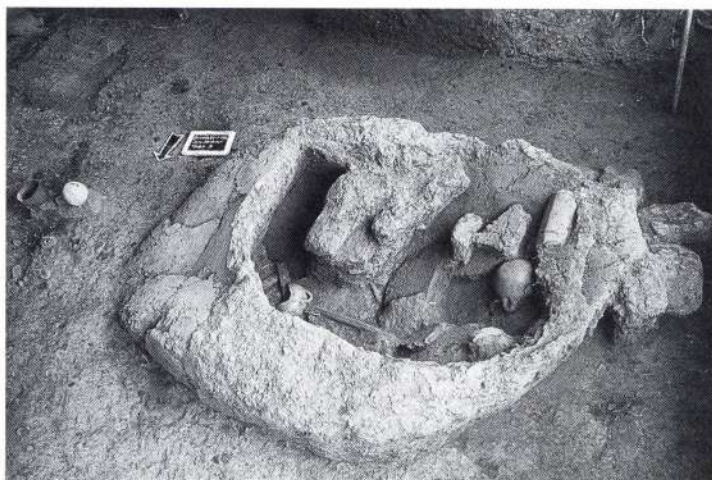
Η παρουσία ενός οικισμού της μέσης νεολιθικής με αρκετά εμφανή τον απόηχο της «θεσσαλικής κοινής» σε ένα οροπέδιο των Πιερίων είναι ένα γεγονός με τεράστια σημασία για τη μελέτη της ιστορίας του τόπου. Η ανακάλυψη αυτή συνδυασμένη με τα ευρήματα των τελευταίων επτά χρόνων και με τον εντοπισμό φέτος μιας νέας θέσης της εποχής του χαλκού στην τοποθεσία Μπάμπα κοντά στη Σφηκιά και ενός αρχαίου οικισμού κοντά στη Χαράδρα, πλάι στο μονοπάτι που οδηγεί κατ' ευθείαν από τη Βεργίνα στη Σφηκιά, δικαιώνουν, πιστεύω, την αίσθηση που είχα από την πρώτη στιγμή που περπάτησα στον τόπο αυτόν: ότι κάπου εδώ, στην καρδιά της μακεδονίδος γης, επάνω στο Μακεδονικόν όρος βρίσκεται η απάντηση σε πολλά ερωτήματα της μακεδονικής ιστορίας και προϊστορίας. Οι αρχαίοι δρόμοι των βουνών που ακολουθούν τα φυσικά περάσματα δεν άλλαξαν μέσα στους αιώνες μέχρι την εποχή της μπουλντόζας. Τη διαδρομή τους σημειώνουν αρχαίοι και νεότεροι οικισμοί, ιερά και εκκλησιές, νεκροταφεία, κάστρα. Με αυτή την υπόθεση σαν οδηγό ερευνήσαμε εντατικά τα Πιέρια, το βουνό που περισσότερο ενώνει παρά χωρίζει τη μακεδονική λεκάνη με τον Όλυμπο και τη Θεσσαλία. Με βάση τη διασπορά των αρχαίων λειψάνων, που ξεκινούν από τη νεολιθική εποχή και φτάνουν ως τους χρόνους της τουρκοκρατίας, και τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους εντοπίσαμε την πορεία των αρχαίων δρόμων και ένας ακριβέστατος γεωφυσικός χάρτης, που έγινε πριν την απελευθέρωση της Μακεδονίας⁸, στον οποίο φαίνο-

8. Για τον χάρτη αυτόν ευχαριστώ θερμά τον κ. Κ. Χατζόπουλο που μου τον παραχώρησε.

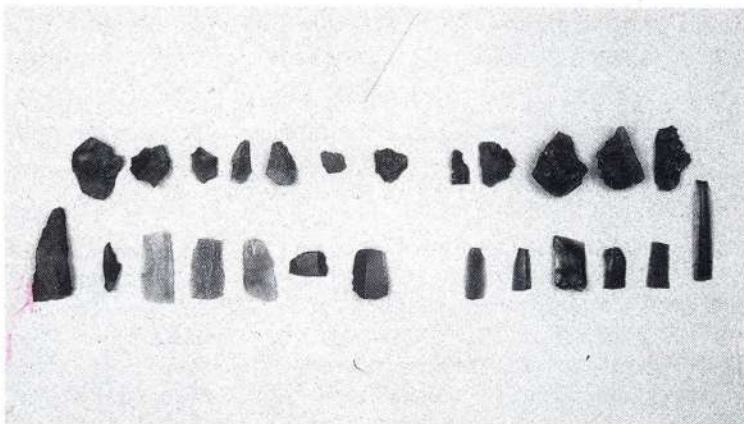
νται τα μονοπάτια και οι δρόμοι, όπως ήταν πριν τις βίαιες επεμβάσεις (διανοίξεις, ασφαλτοστρώσεις) των τελευταίων χρόνων, μας έδωσε τη βεβαιότητα ότι οι υποθέσεις μας δεν είναι μακριά από την πραγματικότητα.

Για να πάει κανείς από τη λεκάνη της Κάτω Μακεδονίας, την Πέλλα και τις πόλεις του Βερμίου προς τον νότο, αποφεύγοντας την αδιάβατη και επικίνδυνη περιοχή με τα αχανή έλη, που ήταν στις εκβολές των τεσσάρων ποταμών, ο πιο σύντομος και ασφαλής δρόμος περνούσε από τα Πιέρια. Ξεκινώντας από τις Μπάρμπες (σημερινή Βεργίνα) και περνώντας από τη Μπρατίνιστα (Χαράδρα) ανηφόριζε προς την Κόκοβα (Πολυδένδρι) και ύστερα από τρεις ώρες πεζοπορία έφτανε στη Βόσοβα (Σφηκιά), το διαχρονικό κέντρο των δυτικών Πιερίων. Από κει υπήρχαν πολλές δυνατότητες: περνώντας από το Ντράτσκο (Δάσκιο) σε μια μέρα μπορούσε να φτάσει στα Σέρβια και από κει να συνεχίσει προς τα νοτιοδυτικά ή, περνώντας τον Αλιάκμονα στη θέση Παλιοκαστράκι, όπου υπάρχει αρχαία πόλη, που πιθανότατα είναι «αι Φυλακαί» των αρχαίων πηγών, να προχωρήσει προς το Σαρί-Γκιολ ή την Καισάρεια, όπου βρίσκονταν η Αιανή και η αρχαία Ελίμεια. Από το Δάσκιο είχε κανείς τη δυνατότητα να ανηφορίσει προς το Καταφύγι και, περνώντας ανάμεσα από τα Πιέρια και το Τιτάριο, να κατεβεί στο Λιβιάδι και να βρεθεί ίσια στην Ελασσόνα. Πιο εύκολο όμως ήταν να πάρει τον δρόμο που από τη Σφηκιά, περνώντας από το Ιτέβο και τον χαμηλό ζυγό του βουνού, έβγαινε στη Ρυτίνη και μέσα από τα στενά της Πέτρας οδηγούσε στον Αη Δημήτρη και την Ελασσόνα ή στον Κοκκινοπηλό και το Πύθιο ή να κατηφορίσει τον σύντομο δρόμο για τη Μαλαθριά (το Δίον) και τα παράλια της Πιερίας.

Οι προϊστορικοί οικισμοί τεκμηριώνουν την αρχαιότητα του δρόμου των Πιερίων, η πυκνότητα των εγκαταστάσεων τη διαχρονική χρήση του και τα έξι κάστρα που τον φρουρούν μαρτυρούν τη στρατηγική σημασία του. Και δεν είναι βέβαια τυχαίο ότι οι Μακεδόνες διάλεξαν ακριβώς το σημείο, όπου αυτός ο πανάρχαιος δρόμος συναντά εκείνον που έρχεται από την παραλία του Θερμαϊκού προς τη μακεδονική ενδοχώρα, περιτρέχοντας τις βόρειες υπώρειες των Πιερίων, για να ιδρύσουν την πρώτη τους πόλη, την πόλη που με τα νώτα στραμμένα στο πατρογονικό βουνό, το Μακεδονικόν όρος, και το μέτωπο καλά φυλαγμένο από τον Αλιάκμονα, θα γινόταν η αφετηρία της εξάπλωσης, το λίκνο της πιο ένδοξης βασιλικής δυναστείας, την πόλη που αναδύεται σιγά-σιγά από τους ασφοδελούς λειμώνες της λήθης και αποκτά ξανά το όνομά της: *Αιγεία*.

1. Νεκρόπολη των Αιγών: ταφή της πρώιμης εποχής του σιδήρου σε πίθο. 2. Νεκρόπολη των Αιγών: κτερίσματα ταφής της πρώιμης εποχής του σιδήρου. 3. Νεκρόπολη των Αιγών: ταφή, καύση κατά χώραν. 4. Νεκρόπολη των Αιγών: μακεδονικός αμφορέας με επιγραφή «Γαλέστου» (2ος αι. π.Χ.). 5. Σφηκιά: Κεραμαριά, όρυγμα της μ. νεολιθικής.

6. Σφηκιά: Κεραμαριά, στρώμα καταστροφής. 7, 8. Σφηκιά: Κεραμαριά, αγγεία κατά χώρα. 9. Σφηκιά: Κεραμαριά, οικισμός της μ. νεολιθικής: λεπίδες από οψιανό πυριτόλιθο και χαλαζία.